

Як прозрів Йон Греча

Анрі Барбюс

Перекладачі: Іван Двюб та Елеонора Ржевуцька

Йон Греча був простий неграмотний селянин. Він і не чув ніколи, що є великі соціальні проблеми, та й узагалі не знав про те, що діялося в величезному світі, 'десь за межами того куточка румунської землі, де він гнув свою спину. З давніх-давен його батьки, як і прабатьки, наймитували на поміщицьких землях. І з малства Йон уважав, що і він сам, і ці землі — невід'ємна власність діди́ча.

Коли Гречі настав час іти в солдати, його взято до 'флоту. Це було якраз під час війни. Але Йон не знав, що таке війна, точніше, він знав лише той краєчок війни, яким вона торкнулася його істоти. Йон" слухняно виконував накази командирів і робив усе, що йому загадували. Звелили, і він в ім'я не званої йому мети брав у руки гвинтівку, як брався колись за мотику чи плуг. Навіть у ті чорні дні, коли разом із гурмою, таких самих румунських селян, одягнутих в однострої, він відбував муштру, коли йому товкмачили: "Намагайся вбити більше, старайся також, щоб тебе не вбили, а втім, це вже твій клопіт",— навіть у ті чорні дні Йон Греча нічого не втямив.

Та ось один робітник підійшов до нього, передав йому пачку листівок і попросив роздати їх матросам. Греча вволив прохання, не знаючи, що написано в цих листівках, бо він не вмів читати та й не звик цікавитись.

А ті листівки були закликом до моряків:

"Брати-матроси! Брати-робітники, одягнуті в уніформу! Не стріляйте в ваших братів-червоноармійців, якщо румунські діди́чі поженуть вас воювати проти Радянської Росії — бо Росія єдина пролетарська держава в усьому світі!"

Командир застав Гречу за розповсюдженням листівок. Його заарештовано, бито до крові, мордовано, як і всіх політичних в'язнів. Півтора року попереднього ув'язнення, півтора року тортур. Потому його віддано до військового суду.

На ' суді Греча мовив про своє дитинство, про свої юнацькі роки; Йон Греча розповів, як він жив до того дня, коли на нього одягнуто уніформу. Він пояснив суддям, що до призову в армію він гарував, як робоча худоба, і що всі його родаки — і ті, що залишилися живі, і ті, що вже померли,— теж гарували "задля того,— мовив Греча,— щоб наш піт переливався в золото". Він вірив, що так воно й треба, аби він працював від рання до смеркання, що такий закон життя, бо на те, мабуть, господня воля, щоб його селянський піт приносив золоті врожаї, діди́чам. І що ні його батька, ні його матку, ні його братів і сестер, так само як і самого Греча, нітрохи не дивував цей невблаганний лад.

Потім Йон заговорив про листівки, він сказав панам військовим суддям, що він не знав тоді, що робить. Він не тільки не прочитав ні слова з того, що написано в листівках, які взявся роздавати, але навіть не поцікавився, що ж там написано,— така велика була сила звички до послуху.

Соціалізм, комунізм були для нього як слова чужою мовою, незрозумілі слова. Він навіть не пригадує, чи чув він, Греча, їх давніше, перед в'язницею. Далі Йон пояснив, що в тюрмі він побачив людей, "яких називають комуністами". Його товариші по камері розтлумачили йому, якій справі він служив, сам того не знаючи. Вони розкрили йому очі на нужденну долю трудящих, на жорстоку несправедливість і безглуздість цього суспільного ладу, що перетворює бідних в робочу худобу, у власність жменьки багатіїв. Вони пояснили йому, що втілити комунізм у життя — значить знищити цей варварський лад і дати свободу, дати світле життя мільйонам темних рабів.

— Я вам розповів, панове судді,— вигукнув простий румунський селянин Греча,— про того чоловіка, яким я був колись. Але тепер я вже не той. Тепер вже немає того Йона Гречі. Те, над чим я раніше ніколи й на думав, я зрозумів тепер, і хай я пройшов через муки й тортури, я став справжньою людиною.

Йому, Йонові Гречі, так легко було виправдатися перед судом, покликаючись на очевидне невідання, в якому він учинив приписуваний йому злочин, але він героїчно сказав те, що тут, перед лицем військового суду, оберталося в найтяжче обвинувачення. Йон добровільно і свідомо накликав на себе "найвищу кару" — і він це знав, цей простий селянин.

— Комунізм — найбільше, що є на світі,— вигукнув він,— і якби господь бог правив світом, він не бажав би іншого ладу.

Бережімо ж як святиню ці слова, які Греча насмілився вимовити на судищі,— він знав, що через голови суддів його слова знайдуть шлях до серця таких самих простих людей, як він сам, Йон Греча.

— Кожен син румунського народу, кожен селянин і кожен робітник, кожен солдат і кожен ремісник,— всі ті, хто чесно працює,— мусять вступити до румунської комуністичної партії, знищити катів і встановити новий народний лад!)

Йона Гречу засуджено до п'яти років тюремного ув'язнення. Але я не випадково ужив вислову "найвища кара". В Румунії, де скасовано смертну кару, існує багато засобів виправити цей недогляд за лаштунками офіційного правосуддя.

Коли слова, виголошені Йоном Гречею перед військовим трибуналом, дійшли до голови кабінету міністрів пана Братіану,— він страшенно розлютився. Бажаючи власкавити його, Гречу спробували знищити випробуванням способом: "Застрелити при спробі втекти" (як відомо, цей спосіб, що часто вдавався, полягав ось у чім: в'язня виводять із тюрми і дець на пустирищі пускають йому в потилицю кулю, а потім повідомляється "про спробу втекти"). Проте на цей раз така затія провалилася. Тоді Гречу спробували отруїти. Та завдяки щасливому випадкові і це не вдалося. Залишилось одне — закатувати його на смерть. Його позбавили їжі, закували руки й ноги в кайдани і кинули в мокрий тісний карцер — у так звану "герлу". Там він кілька місяців просидів навпочіпки, бо не міг ні встати, ні лягти.>

Йон Греча оголосив голодовку. А це саме й було на руку катам, які тільки й чекали його смерті. Але інші в'язні приєдналися до Йона й також оголосили голодовку. Начальник тюрми був змушений поступитися; тим більше, що круг цієї справи

зчинився крик, збурилися робітничі маси і навіть за кордоном громадська думка сколихнулася. Начальникові тюрми вдалося припинити голодовку різними обіцянками, і він звелів покласти Гречу до шпиталю.

Маленька будівля в дворі дофтанської тюрми,— так звана "інфірмерія", тобто лікарня,— найбільше скидається на могильний склеп. Сюди час від часу ще входять живі люди, але виносять звідти тільки мерців.

Тюремний лікар, між іншим, вельми люб'язно, з диявольською посмішкою, як казав мені один свідок, попереджає про це всіх недужих.

Греча ще не вмер. Але він збожеволів. Той, хто одного разу кинув-у вічі кривавим катам усю правду, правду, яку йому підказало чисте серце селянина й громадянина, перетворився в живий привид, а шляхетна думка вмерла раніше, ніж людина.

Однак він, Йон Греча, був зримим свідченням того, як на нашій землі сходять паростки комунізму.